

DOI 10.14746/ssp.2014.4.15

Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskiej, red. K. Kubuj, J. Wawrzyniak, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2011, ss. 360, ISBN: 978-83-7383-508-5, wydanie pierwsze, format B5, oprawa twarda.

Zmiany instytucjonalne do jakich doszło pod koniec pierwszej dekady XXI wieku w zasadniczy sposób wpłynęły na konstrukcję i funkcjonowanie systemu politycznego Unii Europejskiej. Wzajemne relacje między państwami członkowskimi a instytucjami tej organizacji już od początku jej istnienia stanowiły wśród badaczy jeden z podstawowych obszarów zainteresowania. Nie ulega wątpliwości, że postępujące na kontynencie europejskim procesy integracyjne miały ogromny wpływ na systemy polityczne państw członkowskich. To właśnie determinowanie konstrukcji systemów politycznych poprzez procesy integracyjne w Europie jest przedmiotem wydanej w 2011 roku nakładem Wydawnictwa Naukowego SCHOLAR pracy zbiorowej *Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskiej*. Praca ta jest efektem pracy w dużej mierze pracowników Instytutu Nauk Prawnych PAN i wpisuje się w (cytowany również przez autorów niniejszej pracy) ciąg polskich publikacji naukowych traktujących o wpływie prawa Unii Europejskiej (czy szerzej: prawa europejskiego) na prawo konstytucyjne państw członkowskich¹.

We wstępie sporządzonym przez redaktorów pracy zbiorowej, Katarzyna Kubuj i Jan Wawrzyniak zwracają uwagę na funkcjonujące od początku istnienia konstytucji jako instytucjonalnego fundamentu systemu politycznego, dążenie do zbalansowania dwóch wartości: realnej zmienialności konstytucji i jej trwałości. Obecnie obowiązujące konstytucje zachodnioeuropejskie, stworzone w dużej mierze w dekadach powojennych, musiały podlegać dużo głębszym zmianom materialnym wobec europejskich procesów integracyjnych niż ustawy zasadnicze państw Europy Środkowej i Wschodniej, których regulacje, wobec przemian Jesieni Ludów, uległy niejako automatycznemu „otwarciu” na procesy demokratyzacji i integracji europejskiej.

---

¹ Do prac tych zaliczyć należy chociażby: A. Pudło, *Umocnienie statusu Senatu RP na podstawie Traktatu z Lizbony*, „Przegląd Sejmowy” 2011, nr 6(107); M. Kruk, *Tryb przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i konsekwencje członkostwa dla funkcjonowania organów państwa*, w: *Otwarcie konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, red. K. Wójtowicz, Warszawa 2006; K. Wójtowicz, *Poszanowanie tożsamości konstytucyjnej państw członkowskich Unii Europejskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 4(99); P. Chybalski, *Analiza porównawcza konstytucji państw członkowskich Unii Europejskiej w zakresie podstaw członkostwa tych państw w Unii*, Warszawa 2010; K. Wojtyczek, *Oddziaływanie integracji europejskiej na ustroje państw członkowskich Unii Europejskiej*, w: *Parlamentarny system rządów. Teoria i praktyka*, red. T. Mołdawa, J. Szymanek, M. Mistygacz, Warszawa 2012.

Książka *Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskiej* składa się ze wspomnianego wcześniej wstępu napisanego przez redaktorów, rozdziału traktującego o rekonstrukcji znaczenia europeizacji konstytucji, 14 kolejnych rozdziałów i podsumowania, którego autorem jest Krzysztof Wójtowicz. W rozdziale *Europeizacja konstytucji – rekonstrukcja znaczenia* Michał Ziółkowski słusznie zauważa, że samo pojęcie „europeizacja” należy rozumieć nie tylko jako proces normatywnego transponowania cech charakterystycznych dla systemu prawnego Unii Europejskiej w innych systemach prawa. Autor dokonuje tutaj próby dokonania rekonstrukcji pojęcia „europeizacja konstytucji” (czy szerzej: „europeizacja prawa”). Wskazuje tym samym na stosunkowo rzadko występujący w polskiej nauce termin niestosowany również w orzeczeniach polskiego Trybunału Konstytucyjnego, do czego bez wątplenia może nastąpić w niedługiej przyszłości wobec coraz intensywniejszych politycznych relacji Polska–instytucje Unii Europejskiej.

Przedmiotem kolejnych trzynastu rozdziałów są zmiany poszczególnych konstytucji państw członkowskich (kolejno: Austrii, Czech, Francji, Holandii, Irlandii, Litwy, RFN, Polski, Portugalii, Rumunii, Słowacji, Słowenii, Włoch i Wielkiej Brytanii). Autor rozdziału traktującego o europeizacji austriackiej konstytucji (Szymon Pawłowski) wskazuje na austriackie tradycje konstytucyjne, odwołując się do rozwiązań z początku drugiej dekady XX wieku, co wydaje się rozwiązaniem nieznanym uzasadnienia, ze względu na odwołanie się Autorów pracy zbiorowej do zmian konstytucji wynikających przede wszystkim z procesów związanych z integracją europejską.

Maria Kruk, opisując zmiany w konstytucji czeskiej również odwołuje się do przedwojennych tradycji konstytucyjnych. Autorka dokonuje bardzo ciekawego podsumowania wskazując na dwanaście kroków jakim została poddana Konstytucja Republiki Czeskiej, w tym na konstytucyjne przygotowanie państwa i jego systemu prawnego do udziału w mechanizmach strefy euro.

Pomimo bardzo dużych tradycji konstytucyjnych we Francji, w rozdziale *Europeizacja konstytucji w świetle zmian Konstytucji V Republiki Francuskiej* Katarzyna Kubuj słusznie, jak się wydaje, pomija deskrypcję treści konstytucji Republiki I, II, III, IV, a zwraca uwagę na wyjątkową strukturę francuskiego modelu konstytucyjnego, tryb zmiany ustawy zasadniczej i ich treść ze wskazaniem na stosunek tych zmian do członkostwa Republiki Francuskiej w strukturach Wspólnoty (a obecnie Unii) Europejskiej. W tekście Kubuj nie zostaje pominięta wielka nowelizacja Konstytucji z 2008 roku i jej wpływ na reformę instytucji systemu politycznego V Republiki.

Michał Ziółkowski w rozdziale traktującym o europeizacji konstytucji holenderskiej, wyraźnie odróżnia zmiany przyjęte przed akcesją Królestwa Niderlandów do Wspólnot Europejskich od nowelizacji przyjętych po powstaniu Wspólnot, zwracając jednocześnie uwagę na marginalność materii związanej z integracją europejską na rzecz stopniowego ograniczania ustrojowej pozycji monarchii.

Z kolei w tekście *Europeizacja Konstytucji Irlandii* autorstwa Piotra Radziewicza zauważyć można jak wielką rolę w irlandzkim systemie politycznym od-

grywał (i nadal odgrywa) Sąd Najwyższy, ale też i instytucja referendum, którego przeprowadzenie jest każdorazowo wymagane, by Konstytucja mogła zostać zmieniona. Autor zwraca uwagę, że konstrukcja irlandzkiej konstytucji w sensie materialnym połączona z koncepcją „zmodernizowanej” otwartości ustawy zasadniczej, której źródła należy doszukiwać się w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Radziejewicz słusznie wskazuje, że organ ten utrudnia (jeżeli nie nie pozwala) na unifikację i europeizację irlandzkiej konstytucji.

W rozdziale *Europeizacja Konstytucji Republiki Litewskiej* Krzysztof Budziło wskazuje na poprawki do konstytucji związane z integracją Litwy z Unią Europejską przyjęte przed 2004 rokiem i po akcesji. W tekście Autor zwraca uwagę na funkcjonowanie Sądu Konstytucyjnego w relacjach z Trybunałem Sprawiedliwości UE, ale nie pomniejsza ważnej roli orzecznictwa strasburskiego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na interpretację przepisów dotyczących praw człowieka w litewskim systemie prawnym.

Stanisław Witkowski w rozdziale *Zmiany Ustawy Zasadniczej w świetle członkostwa Niemiec w UE* w bardzo przejrzysty sposób dzieli materię europeizacji niemieckiej Ustawy Zasadniczej na tryb zmiany oraz na treść zmiany z podziałem na poprawki związane z członkostwem RFN w Unii Europejskiej i na te, które są niezwiązane z integracją europejską. Autor zwraca uwagę, że pomimo sztywności konstytucji, niemiecka Ustawa Zasadnicza podlegała bardzo wielu zmianom i dokonuje uwypuklenia kluczowej z punktu widzenia funkcjonowania ustroju federalnego zmiany z 2006 roku.

Wobec zaledwie dwóch zmian Konstytucji RP Marzena Laskowska w rozdziale *Przyczyny i skutki zmian w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo w Unii Europejskiej* i utrudnionej proceduralnie możliwości jej faktycznej zmiany, zwraca uwagę na sztywny charakter polskiej konstytucji. W kontekście przekazania kompetencji organów władzy państwowej na rzecz organizacji międzynarodowej lub organu międzynarodowego Autorka zwraca uwagę na niedopuszczalność zmiany Konstytucji RP w drodze ratyfikacji umowy międzynarodowej, nie pomijając pojawiającej się w doktrynie dyskusji naukowej co do możliwości zmiany treści ustawy zasadniczej w drodze zmiany jej wykładni. Autorka nie przedstawia czytelnikowi jedynie stanu zmian w polskiej konstytucji, ale zwraca uwagę na zmiany projektowane i postulowane, co należy docenić wobec toczącej się dyskusji wśród przedstawicieli polskiej doktryny, jak i samych polityków co do konieczności nowelizacji w związku z planowanym w niedalekiej przyszłości wstąpieniem do strefy euro czy postulatami sformułowanymi przez parlamentarną komisję nadzwyczajną opierającymi się na: stworzeniu warunków brzegowych członkostwa Polski w UE, doprecyzowaniu kompetencji polskich organów w ramach procesów decyzyjnych UE (przede wszystkim Prezydenta RP, Rady Ministrów i obu izb parlamentu), uproszczeniu procedury zmian traktatowych, uregulowaniu trybu wystąpienia Polski z UE, a także na problemie praw wyborczych do Parlamentu Europejskiego i statusu prawnego obywateli UE, którzy nie są obywatelami polskimi.

W rozdziale *Europeizacja Konstytucji Portugalii z 1979 roku* Anna Łabno opisuje zmiany Konstytucji w sposób chronologiczny, dzieląc podrzdział drugi na siedem części, których treścią jest kolejne siedem nowelizacji z lat: 1982, 1989, 1992, 1997, 2001, 2004 i 2005. Poza wskazaniem treści tych nowelizacji, Autorka wskazuje miejsce prawa międzynarodowego w portugalskim systemie źródeł prawa, a następnie zwraca uwagę na konstytucyjną klauzulę europejską i problem artykułu ósmego portugalskiej ustawy zasadniczej. Do 2004 roku miejsce prawa stanowionego przez instytucje Unii Europejskiej określał ustęp trzeci artykułu ósmego (zgodnie z nim normy ustanowione przez właściwe organy organizacji międzynarodowych, których Portugalia jest członkiem, obowiązują bezpośrednio w porządku wewnętrznym, jeżeli tak zostało ustanowione w stosownych traktatach założycielskich). Dodanie kolejnego ustępu do tego artykułu spowodowało uznanie, że stosowanie zarówno norm traktatowych, jak i norm wydanych przez instytucje UE odbywa się z uwzględnieniem zasad demokratycznego państwa prawnego, jednak doprowadziło również do pojawienia się pytania o zasadę prymatu prawa europejskiego w portugalskim porządku prawnym i miejsce konstytucji w tym porządku. Pytanie o miejsce ustawy zasadniczej wobec unijnej zasady prymatu prawa wspólnotowego pojawiło się również w Polsce.

Rumunia jest państwem, które przystąpiło do Unii Europejskiej dopiero w 2007 roku. Jediną zmianą konstytucji o jakiej wspomina Jacel Falski w rozdziale *Demokratyczno-liberalno-proeuropejskie zmiany w Konstytucji Rumunii* jest nowelizacja rumuńskiej ustawy zasadniczej, do której doszło w 2003 roku. Zmiana ta została jednak przeprowadzona w sposób komplementarny tak, by rumuński porządek prawny został prawidłowo przystosowany do reguł panujących w unijnym systemie prawnym. I tak, inaczej niż w Polsce, jeszcze przed akcesją Rumunii do UE, przyjęto konstytucyjne regulacje dotyczące ekstradycji obywateli rumuńskich.

W kolejnych rozdziałach Autorzy podjęli próbę zanalizowania wpływu członkostwa w Unii Europejskiej na treść konstytucji Słowacji, Słowenii i Włoch. W przypadku konstytucji słowackiej, Jerzy Rychlik analizuje kolejne etapy procedowania nad poprawką do ustawy zasadniczej (od wskazania podmiotów inicjatywy ustrojodawczej, poprzez trzy czytania w parlamencie, kończąc na promulgacji). W podrzdziale czwartym Autor dokonuje wnikliwej analizy kolejnych zmian w treści słowackiej konstytucji z oznaczeniem kadencji Rady Narodowej, kiedy dana poprawka została przyjęta, wskazując że najważniejsze zmiany Konstytucji Republiki związane z europeizacją słowackiego systemu prawnego zostały przyjęte w przeddzień akcesji Słowacji do Unii Europejskiej. Jerzy Cemniewski w rozdziale *Europeizacja Konstytucji Republiki Słowenii* wskazał, że państwo to było kolejnym, które – dostrzegając niezgodność decyzji ramowej Rady w sprawie europejskiego nakazu aresztowania z ustawą zasadniczą – doprowadziło do usunięcia przeszkód w możliwości korzystania z tej decyzji ramowej jeszcze przed akcesją państwa do Unii Europejskiej. W rozdziale traktującym o europeizacji konstytucji włoskiej Jan Wawrzyniak zwraca uwagę, poza relacją włoskiego prawa konstytucyjnego z prawem UE, na projekty zmian Konstytucji Republiki, które nie weszły w życie.

Bez wątpienia jednym z najciekawszych rozdziałów pracy pod redakcją Katarzyny Kubuj i Jana Wawrzyńniaka jest ten, w którym Ewa Popławska podejmuje niezwykle złożony problem relacji zmian ustrojowych w związku z członkostwem we Wspólnotach Europejskich (a dzisiaj w Unii Europejskiej) Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (dalej: Zjednoczonego Królestwa). Autorka, dostrzegając wyjątkową na skalę europejską konstrukcję konstytucji brytyjskiej wskazuje na złożoność problemu, na który składa się: fundamentalna z punktu widzenia brytyjskiego prawa konstytucyjnego zasada suwerenności parlamentu (znana również w literaturze pod nazwą supremacji parlamentu lub nadrzędności parlamentu), włączenie do porządku prawnego Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności w związku z promulgacją ustawy o prawach człowieka (Human Rights Act 1998), ustawa o Wspólnotach Europejskich (European Communities Act 1972), a także reforma konstytucyjna, w której efekcie pozbawiono Izbę Lordów kompetencji orzekania jako najwyższej instancji sądowej. Ewa Popławska słusznie zwraca uwagę, że procesy dewolucyjne, wbrew temu co mogłoby się wydawać, nie mają większego wpływu na członkostwo Zjednoczonego Królestwa w Unii Europejskiej. Przedostatni rozdział został podzielony przez Autorkę na osiem podrozdziałów. Taka systematyka jest w pełni uzasadniona ze względu na specyfikę brytyjskiego prawa konstytucyjnego, co zauważa sama Autorka². Po tym jak w pierwszych trzech podrozdziałach Autorka wskazuje na wyjątkowość brytyjskiego prawa konstytucyjnego, w podrozdziale czwartym Popławska rozpatruje problem postępowania ustawodawczego w odniesieniu do ustaw najważniejszych z punktu widzenia ustroju brytyjskiego i relacji państwa z Unią Europejską (trzy ustawy dewolucyjne, ustawa o Wspólnotach Europejskich). W podrozdziale piątym Autorka zwraca uwagę na ciekawą sytuację prawno-polityczną, w której znalazło się Zjednoczone Królestwo z chwilą przyjęcia Traktatu brukselskiego z 1972 roku (na jego mocy dorobek wspólnotowy stał się częścią prawa brytyjskiego) oraz przeprowadzonego trzy lata później referendum w sprawie członkostwa Zjednoczonego Królestwa w strukturach wspólnotowych. W podrozdziale szóstym Autorka dokonuje analizy wpływu ustawy o Wspólnotach Europejskich na funkcjonowanie brytyjskiego porządku prawnego poprzez odwołanie się do kluczowych z punktu widzenia ustrojodawcy orzeczeń sądowych: *Macarthy's Ltd v. Smith* z 1979 roku i *Jackson v. Attorney General* z 2005 roku. Wysoka wartość omawianego rozdziału jest również rezultatem podjętej przez Autorkę analizy treści i okoliczności uchwalenia ustawy o Unii Europejskiej z 2011 roku (European Union Act 2011), czyli w roku publikacji pracy zbiorowej będącej przedmiotem niniejszej recenzji.

W rozdziale ostatnim, Krzysztof Wójtowicz, zwracając uwagę na otwarcie krajowego porządku prawnego na prawo międzynarodowe, dokonuje podsumo-

---

² E. Popławska, *Zmiany ustrojowe w związku z członkostwem we Wspólnotach Europejskich*, w: *Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskiej*, red. K. Kubuj, J. Wawrzyńniak, Warszawa 2011, s. 325.

wania treści zawartych we wcześniejszych rozdziałach. W ostatnim podrozdziale wysuwa dość oczywiste wnioski: istnieje tendencja co do dostosowywania treści konstytucji państw europejskich do politycznych i prawnych uwarunkowań współpracy państw z organizacjami międzynarodowymi, czego przejawem jest zapisanie w konstytucjach europejskich swego rodzaju dyspozycji do powierzenia organizacji międzynarodowej kompetencji przypisanych do tej pory do suwerennej władzy państwowej. Autor odwołuje się do pojawiającej się we wcześniejszych rozdziałach koncepcji istnienia „materialnych granic” członkostwa państwa w UE, które są wyrażone *expressis verbis* w samych konstytucjach (np. poprzez określenie pewnych przepisów konstytucyjnych jako niezmiennalnych), bądź są wyinterpretowywane z jej tekstu przez krajowe sądy konstytucyjne.

Podsumowując, *Europeizacja konstytucji państw Unii Europejskich* jest przejawem pojawiającej się w ostatnich kilku latach tendencji ukazywania się na rynku wydawniczym opracowań traktujących o przemianach polityczno-prawnych, których przedmiotem jest państwo w ramach szeroko rozumianego systemu Unii Europejskiej. Praca zbiorowa pod redakcją dr K. Kubuj i prof. J. Wawrzyniaka jest jednym z najlepszych polskich opracowań politologicznych i prawnych analizujących relacje konstytucji państw europejskich z instytucjami i porządkiem prawnym Unii Europejskiej. Kwestią wartą uzupełnienia w kolejnej publikacji jest przedmiotowy zakres opracowania: Autorzy skupiają swoją uwagę tylko na czterestu z dwudziestu siedmiu państw członkowskich Unii Europejskiej. Kolejną kwestią wartą poprawy jest brak ujednoczonej konstrukcji poszczególnych rozdziałów (poza wstępem i podsumowaniem), co wynika zapewne z pozostawienia Autorom szerokiej autonomii co do konstrukcji owych części pracy zbiorowej. Ów brak ujednoczenia utrudnia sprawne poruszanie się po pracy (np. rozdział dotyczący konstytucji irlandzkiej nie został przez Autora podzielony na podrozdziały). O ile zrozumieć można odejście od tej formuły w przypadku systemu brytyjskiego, który trudno analizować w oparciu o formułę charakterystyczną dla konstytucji pozostałych państw europejskich, o tyle przyjęcie ujednoczonej formuły w przypadku państw „Europy kontynentalnej” wydaje się wysoce pożądane.

Wysoka jakość merytoryczna recenzowanej pozycji uzasadnia konieczność wydania przez Autorów kolejnego tomu, w którym powinna zostać omówiona europeizacja konstytucji Belgii, Bułgarii, Cypru, Danii, Estonii, Finlandii, Grecji, Hiszpanii, Luksemburga, Łotwy, Malty, Szwecji i Węgier. Równie ciekawą wydaje się być ewentualna publikacja traktująca o europeizacji konstytucji państw bałkańskich, które znajdują się obecnie wśród państw aspirujących do członkostwa w Unii Europejskiej.

Zdecydowanie można polecić niniejszą pracę zarówno badaczom prawa konstytucyjnego państw europejskich, jak i studentom prawa, politologii i stosunków międzynarodowych jako pozycję uzupełniającą wiedzę w zakresie przedmiotów: współczesne systemy polityczne, prawo europejskie, prawo wspólnotowe i prawo konstytucyjne.

Marcin ŁUKASZEWSKI

Poznań